

УДК 330.341.1

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ НА СЕЛІ

**О.В. Качмар, ст. викладач
Відокремлений підрозділ НУБІП України
«Бережанський агротехнічний інститут»**

Розглянуто суть соціальних інновацій та доцільність їх здійснення на селі. Наведено основні напрями соціальних інновацій сільських територій. Визначено їх роль у формуванні людського капіталу на селі.

Соціальні інновації, людський капітал, сільські території, сільське населення.

Постановка проблеми. У процесі розвитку ринкових відносин і в умовах конкурентного середовища якісні характеристики працівників підприємств є одним із основних факторів, який визначає економічний їх стан, стійке положення на ринку та конкурентоздатність. Це стосується і аграрних підприємств. Тому проблема формування людського капіталу в сільській місцевості має сприйматись як найголовніша передумова виходу аграрного сектору з кризи. У свою чергу людський капітал не може сформуватися без належних інвестицій у нього та інновацій, які безпосередньо впливають на його формування. Дуже часто саме інновації у своєму соціальному прояві спричиняють прагнення людини до навчання, саморозвитку та самовдосконалення, тобто виступають рушійною силою до формування людського капіталу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. До фундаментальних досліджень, які розкривають зміст поняття соціальних інновацій, класифікації їх та визначення особливостей, слід віднести праці таких науковців:

Н.В. Басова [1], Л.В. Бойко-Бойчука [3], О.О. Набатової [4], В.Л. Романова [5], Л.І. Федулової [8]. О.М. Бородіна [3] розкриває концептуальні підходи до визначення соціальних інновацій у процесі сільського розвитку й пов'язує їх з активізацією діяльності громад та індивідів. Водночас, незважаючи на великий науковий інтерес до соціальної проблематики інноваційного розвитку, залишається чимало невирішених питань. Зокрема, докладнішого дослідження потребують соціальні інновації сільських територій та їх впливу на формування людського капіталу на селі.

Мета дослідження – обґрунтувати доцільність соціальних інновацій на селі, визначити основні їх напрями та роль у формуванні людського капіталу на селі.

Виклад основного матеріалу. Основним критерієм визначення будь-якої інновації є новизна. У сучасній літературі термін «соціальна інновація» визначається як:

- 1) результат творчої діяльності, що набув широкого застосування і слугує підставою для значущих соціальних змін;
- 2) процес перетворення нововведень у соціокультурні норми і зразки, що забезпечує їх інституціональне оформлення та закріплення у сфері духовної і матеріальної культури суспільства [7].

У більш узагальненому вигляді соціальні інновації – це різновид інновацій за сферою застосування й етапами науково-технічного прогресу, що спрямовані на поліпшення умов праці, вирішення проблем охорони здоров'я, освіти, культури [6].

За припущенням Л.І. Федулової, «соціальні інновації на макрорівні – це, перш за все, зміни в соціальній сфері, які започатковуються на основі наукових знань, спрямовані на поліпшення якості життя населення країни та мають високу залежність від групових і особистих якостей користувачів, а соціальні інновації на мікрорівні – це загальний процес планомірного поліпшення соціогуманітарної сфери підприємства, спрямований на розширення можливостей на ринку робочої сили, мобілізацію персоналу підприємства на досягнення поставлених стратегічних цілей, що, у свою чергу, зміцнює довіру до соціальних зобов'язань підприємства перед співробітниками і суспільством у цілому» [8, с. 73].

На думку О.М. Бородіною, «соціальні інновації - це ідеї, ініціативи, діяльність на селі, принципово нові або вже існуючі, але використовуються іншим способом, по-новому. Метою соціальних інновацій є активізація ініціативи, консолідація і мотивація громад до розвитку, поширення нових знань, поліпшення якості життя на основі реалізації економічних, політичних і соціальних свобод. Сферою впровадження соціальних інновацій можуть бути структурні та організаційні зміни, а також зміни у фінансуванні та у відносинах між зацікавленими сторонами і територіями [3].

Соціальні інновації пов'язані насамперед із соціальними змінами у громаді і її політичних повноваженнях, економічні наслідки тут похідні. У той час як економічні інновації на селі стосуються освоєння нових технологій, введення нових виробництв (у т. ч. у сфері послуг) або використання нових ринків, соціальні – забезпечують задоволення людських потреб

у сільській місцевості, які не можуть бути забезпечені ринком; створення нових, досконаліших шляхів подолання соціальної ізоляції селян шляхом надання їм повноважень і певного місця та ролі в економічному і соціальному житті села.

Таким чином, соціальні інновації слід вважати необхідною умовою формування людського капіталу на селі, оскільки вони визначають рівень освіти, охорони здоров'я, мотивації до праці, мобільності та саморозвитку. Соціальна інноваційність зумовлює створення зацікавленими сторонами мереж співпраці для вирішення своїх проблем і взаємного навчання. Сільське населення має володіти необхідними навичками у створенні та сприйнятті інновацій. За таких умов відбувається об'єднання соціального та культурного капіталу локального рівня, яке може сформувати місцеві активи для альтернативної зайнятості в сільській місцевості.

У сучасних умовах виділяють кілька напрямів соціальних інновацій (рисунок), які безпосередньо впливають на формування людського капіталу на селі.

Одним із важливих напрямів соціальних інновацій є подолання бідності сільських домогосподарств, завдяки чому підвищиться рівень життя сільських жителів, відновиться престиж сільськогосподарської праці, бажання населення жити і працювати на селі. Процес подолання бідності сільських домогосподарств неможливо забезпечити в короткостроковому періоді. Ця проблема не є тимчасовою, зумовленою сучасним кризовим станом національної економіки і зокрема — аграрної сфери. Це довготривала проблема, зумовлена обмеженістю сільського населення у сфері працевлаштування, важкими умовами праці, нижчим рівнем освіченості порівняно з міським населенням, низьким доступом до інформації.

Вже історично склалася ситуація, що сільське населення, особливо молодь, яка має задатки до навчання, до лідерства, йдучи на навчання до міста намагається там залишитися, оскільки має більше шансів реалізувати свій людський капітал, а в селі вже кілька поколінь залишається менш освічена частина сільського населення, яка не має відповідних знань та вмінь для того, щоб реалізувати свій потенціал в тій чи іншій сфері.

Забезпечення сільської молоді робочими місцями в сільській місцевості, де значно звужений спектр прикладання робочої сили, — складне завдання. Намагання місцевих адміністрацій та служб зайнятості залучити сільську молодь до пропонованої роботи не завжди знаходять підтримку. Фахівці, що займаються проблемами сільського ринку праці, констатують негативну тенденцію до небажання молоді працювати. Маючи певний дохід від спільного з родиною ведення особистого селянського господарства та невелику, але стабільну виплату матеріальної допомоги по безробіттю, молодь часто відмовляється від пропонованої постійної роботи, що потребує фізичних затрат, мотивуючи це низькою зарплатою. Серед традиційно призвичаєних до нелегкої фізичної праці молодих людей формується споживацька психологія та відсутність бажання працювати в аграр-

ній сфері. При опитуванні різних категорій молоді щодо ставлення до сільськогосподарської праці одержали відповіді, наведені в таблиці.

Рис. Соціальні інновації сільських територій

Джерело: розроблено автором на основі [3].

Отже, ставлення до сільськогосподарської праці в усіх категоріях молодих людей формується, в основному, як необхідність, а не як покликання чи бажання. Своїм покликанням сільськогосподарську працю вважає лише 4,8 % респондентів серед студентів вищих навчальних закладів аграрного профілю (опитано 189 студентів Бережанського агротехнічного інституту), які обрали свій фах, що безпосередньо пов'язаний з аграрною сферою, серед випускників сільських шкіл своїм покликанням сільськогосподарську працю вважають також тільки 4,2 % респондентів (опитано 120 випускників сільських шкіл Тернопільської області), а серед сільської молоді своїм покликанням сільськогосподарську працю вважає лише 3% з опитаних 200 респондентів. Значна частина опитаних респондентів вказує, що любить сільськогосподарську працю, але не завжди, тобто лише при певних обставинах. При цьому 39,5 % респондентів серед сільської молоді вказали, що працюють в сільському господарстві, бо так легше прожити, оскільки в особистих селянських господарствах виготовляється до 90 % продуктів харчування, які споживаються їхніми родинами. Випускники сільських шкіл та студенти ВНЗ аграрного профілю цьому не надають ще такого важливого значення.

**Розподіл респондентів за ставленням
до сільськогосподарської праці у 2011 році, %***

Варіанти відповідей	Випускники сільських шкіл	Студенти ВНЗ аг- рарного профілю	Сільська молодь
Так, вважаю це своїм покликанням	4,2	4,8	3,0
Люблю, але не завжди	21,7	41,3	22,5
Працюю, бо так легше прожити	5,8	6,4	39,5
Змушений працювати, але без особливого бажання	51,7	33,3	36,5
Не люблю і не працюю	16,6	14,2	5,5

Джерело: розраховано автором на основі власних досліджень.

Найбільша частина опитаних повідомила, що вони змушені працювати в сільському господарстві, але без особливого бажання. Таку відповідь дали більше половини випускників сільських шкіл. Серед опитаних є й такі, які не люблять сільськогосподарську працю і не працюють. Виникли занепокоєння досить висока частка таких відповідей серед випускників сільських шкіл – 16,6%. Ця ситуація свідчить про те, що порушується загальна тенденція до прищеплення любові до сільськогосподарської праці серед підростаючого покоління в сільській місцевості. Дуже часто в цьому провина батьків, які не привчають дітей до сільськогосподарської праці, ігнорують традиції та звичаї українського народу, орієнтують дітей на міграцію з села.

Тому необхідно під впливом соціальних інновацій на селі відновити любов до сільськогосподарської праці, перебудувати психіку сільських жителів на те, що жити і працювати в селі престижно й економічно вигідно, відповідно підвищити рівень життя на селі та сформувати сільські громади, які будуть об'єднувати молодих людей, ініціаторів, лідерів. Для цього необхідно задіяти всі наведені напрями соціальних інновацій, особливо увагу приділити освітньому напрямку, завдяки якому можна прищепи-

ти населенню бажання вчитися і накопичувати свій людський капітал у вигляді знань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Соціальні інновації є основою формування людського капіталу на селі, тому що спрямовані на поліпшення умов праці, вирішення проблем охорони здоров'я, освіти, культури. У сучасних умовах вони є необхідними для розвитку кожної людини. На основі проведених досліджень виділено три напрями соціальних інновацій у сільській місцевості: психологічний, економічний та освітній, які є взаємопов'язаними і певною мірою впливають один на одного. Реалізація цих соціальних інновацій та створення їх законодавчої основи сприятиме розвитку сільських територій і формуванню гідного людського капіталу на селі.

Список літератури

1. Басов Н.В. Инновация как фактор социальной самоорганизации / Н.В. Басов // Журн. социологии и социальной антропологии. — 2008. — Т. XI, №4. — С. 185–203.
2. Бойко-Бойчук Л.В. Поняття «соціальна інновація»: типи визначень, приклади застосування / Л.В. Бойко-Бойчук // Наука та інновації. — 2009. — Т. 5. — № 3. — С. 94–99.
3. Бородіна О. Соціальні інновації в системі сільського розвитку: концептуальні підходи / О. Бородіна // Економіка України. — 2010. — № 9. — С. 68–77.
4. Набатова О.О. Соціальні інновації: поняття, види, суб'єкти / О.О. Набатова // Вісник юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. — 2011. — № 6. — С. 58 – 66.
5. Романов В.Л. Социально-инновационный вызов государственному управлению [Электронный ресурс] / В.Л. Романов. — Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/Romanov333.htm>.
6. Словарь инновационных терминов [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.pfo-perm.ru/Dictionary.asp#s12>.
7. Социологическая энциклопедия : в 2 т. / рук. научн. проекта Г.Ю. Семигин, гл. ред. В.Н. Иванов — М. : Мысль, 2003. — Т. 2 — С. 456.
8. Федулова Л.І. Соціальні інновації в системі соціально-економічних відносин [Електронний ресурс] / Л.І. Федулова. — Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/usoc/2008_3/60-74.pdf.

Рассмотрена суть социальных инноваций и целесообразность их осуществления на селе. Выделены основные направления социальных инноваций сельской местности. Определена их роль в формировании человеческого капитала на селе.

Социальные инновации, человеческий капитал, сельские территории, сельское население.

In the article essence of social innovations and expedience of their realization is examined on a village. Basic directions of social innovations of rural territories are resulted. Certainly a role of social innovations is in forming of human capital on a village.

Social innovations, human capital, rural territories, rural population.